

Smrt "mentalne tiranije"

Enes Kulenović

**Posebnu važnost u razvoju
političke korektnosti imao je
rat u SAD-u za "duše američke
nacije" između progresivne ljevice
i konzervativne desnice**

U ožujku 2006. na jednome od vodećih američkih privatnih sveučilišta, sveučilištu Duke, tri studenta i člana sveučilišnog lakros tima optuženi su za silovanje striptizete na zabavi održanoj u jednoj privatnoj kući u blizini kampusa. Kako je žrtva bila siromašna crnkinja i studentica obližnjega državnog sveučilišta koja je troškove studiranja pokrivala striptizom, a napadači su bili bijelci iz bogatih obitelji, o slučaju se počelo govoriti kao o zločinu iz mržnje. Skupina profesora s Dukea objavila je oglas u sveučilišnim novinama *Chronicle* u kojemu se citatima anonimnih studenata koji iskazuju zgražanje nad razinom rasizma i seksizma u sveučilišnoj zajednici progovara o "onome što se dogodilo toj mladoj ženi". Rektor sveučilišta javno je izrazio žaljenje zbog toga što su potpisnici oglasa, i prije no što je istraga završena, zaključili da su tri optužena studenta uistinu silovatelji. Houston Baker, profesor afroameričkih studija na Dukeu i glavni inicijator objavljenog oglasa, u otvorenom je pismu rektoru odgovorio retoričkim pitanjem o tome koliko crnaca mora biti žrtvama "nasilne, bijele, muške, sportske privilegije" da bi se nešto promijenilo u svijesti i politici sveučilišne administracije.

Istraga je, međutim, pokazala da se silovanje uopće nije dogodilo i da su tri optužena studenta potpuno nevini. Optužba je bila rezultat ambicioznoga državnog tužitelja sklonoga manipulacijama, policijskog istražitelja s poviješću maltretiranja studenata s Dukea, te psihički nestabilne striptizete sklone pilulama i alkoholu. Nakon što je dokazano da je svjesno manipulirao materijalnim dokazima, državni je tužitelj dobio otkaz i izbačen je iz odvjetničke komore. Očekivalo se da će se pripadnici "sku-

Enes Kulenović, predaje političku teoriju na Fakultetu političkih znanosti. Obranio disertaciju "Pluralistička teorija utemeljenja ljudskih prava". E-pošta: ekulenovic@email.htnet.hr

pine 88", kako su prozvani potpisnici oglasa u *Chronicleu*, posuti pepelom i priznati da su preuranjeno donijeli neutemeljene zaključke. No dio članova "skupine 88" odlučio je objaviti pismo u kojemu objašnjavaju kako nisu preudicirali ničiju krivnju, nego su samo u svjetlu incidenta koji se dogodio željeti upozoriti na "atmosferu koja dopušta seksizmu, rasizmu i seksualnom nasilju da budu u tolikoj mjeri prisutni u kampusu". S obzirom na to da je posrijedi bila lažna prijava za silovanje, potpuno je nejasno na koji način slučaj lakros tima s Dukea ilustrira prisutnost seksizma, rasizma i seksualnog nasilja u kampusu. Ako taj slučaj nešto ilustrira, onda je to kako i lijevo orijentirani intelektualci, pod zastavom političke korektnosti, postaju ništa manje dogmatski od svojih konzervativnih protivnika. Politička korektnost u svojim krajnjim oblicima promiče najgore društvene stereotipe: bogati bijeli sportaši kao zločinci i siromašna crna striptizeta kao žrtva. U konkretnom slučaju to se dogodilo i po cijenu javne osude nevinih studenata.

Intelektualno-politički kontekst nastanka ideje političke korektnosti

Kako je ideja političke korektnosti, čiji je cilj bio stati na kraj rasizmu, seksizmu, homofobiji i drugim oblicima diskriminacije, prerasla u fenomen koji je nobelovka Doris Lessing opisala kao "mentalnu tiraniju koja najviše zastrašuje u onome što nazivamo slobodnim svijetom"? Da bismo odgovorili na to pitanje, potrebno je razumjeti intelektualni i politički kontekst nastanka i razvoja te ideje.

Politička korektnost idejno je dijete američke akademske ljevice. Krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća broj lijevih intelektualaca, većinom onih iz humanističkih znanosti koji su prigrlili postmodernizam i/ili radikalni feminizam, pronašao je u političkoj korektnosti novi oblik borbe protiv diskriminacije. Filozofske korijene ideje političke korektnosti treba tražiti u "lingvističkome obratu". Glavni je cilj toga obrata bio redefiniranje načina na koji razumijemo ulogu jezika u tradiciji zapadnog mišljenja. Odbacuje se pristup prema kojemu na riječi i rečenice

Filozofske korijene ideje političke korektnosti treba tražiti u "lingvističkome obratu"

gledamo kao na verbalne i pisane simbole koji korespondiraju s objektima i fenomenima, opisujući njihove međusobne odnose i tako dajući više ili manje objektivnu sliku svijeta. Zagovornici lingvističkog obrata smatraju kako primarna svrha jezika nije opisivanje stvarnosti nego njezino konstituiranje. Ne postoji svijet izvan jezika koji tek trebamo otkriti, nego pomoću samoga jezika dajemo strukturu i smisao svemu što nas okružuje. Jezik, dakle, nije ogledalo prirode, nego ogledalo naše potrebe da prirodi nametnemo značenje, svrhu i vrijednost. Preveden u politički kontekst, lingvistički obrat podrazumijeva da kroz govor, uključujući i svakodnevni govor, možemo opisivati, pa čak i kritizirati različite odnose moći među ljudima te, što je još važnije,

možemo te odnose i konstituirati. Prema tome, ako želimo iskorijeniti izrabljivanje i dominaciju, potrebno je iskorijeniti one riječi i načine govora koji pridonose njihovu održavanju. Politička korektnost ima upravo tu zadaću.

Drugi odlučujući moment koji je uzrokovao porast utjecaja političke korektnosti proizašao iz razočaranja liberalnim projektom i njegovim neuspjehom da pozivanjem na zaštitu jednakih građanskih prava iskorijeni različite oblike diskriminacije. Ako svi građani, neovisno o rasi, spolu, seksualnoj orijentaciji, vjerskom opredjeljenju ili etničkoj pripadnosti, trebaju imati jednaka prava, a žene su ipak sustavno potplaćene u odnosu prema muškarcima i često izložene seksualnom uznemiravanju, ako su crnci osuđeni na besperspektivan život u nasilju u getu, te ako su homoseksualci redovno žrtve zločina iz mržnje, diskriminacije na radnome mjestu i nemaju jednaka prava kao heteroseksualni parovi, onda je vrijeme da se pronađu drugi oblici političke borbe. Preusmjerujući zahtjeve za dokidanje diskriminacije sa sudova i iz neefikasnih i tromih vladinih agencija u sferu javnog diskursa, projekt političke korektnosti trebao je biti upravo taj novi oblik borbe.

Prva fronta sukoba: javni diskurs

Premda su te ideje našle plodno tlo u kampusima američkih sveučilišta, već početkom devedesetih godina, kako nalaže i sama logika političke korektnosti, prelije su se i u druge sfere: medije, obrazovne ustanove, retoriku političkih kampanja, filmsku umjetnost, književnost i svakodnevni govor. Posebnu važnost u razvoju političke korektnosti i radikalizaciji zahtjeva njezinih zagovornika imao je kulturni rat u SAD-u. Rat za "duše američke nacije" između progresivne ljevice i konzervativne desnice zbog temeljnih moralnih i kulturnih vrijednosti, kao jedno od bojnih polja uključio je žestoke rasprave o političkoj korektnosti. Prvu frontu u tim raspravama predstavljalo je pitanje prihvatljivog govora u javnom diskursu. Prihvaćajući političke implikacije lingvističkog obrata, ljevica je inzistirala na tome da se iz javnog govora izbace riječi kakve su crnčuga (*nigger*), kučka (*bitch*), pederčina i lezbača (*faggot* i *dyke*), te različita pogrdna imena za pripadnike etničkih manjina. Inicijalno se, kroz sveučilišne etičke kodekse, željelo tu vrstu govora zakonski sankcionirati. No, s obzirom na važnost Prvog amandmana Ustava u američkoj političkoj kulturi, koji jamči slobodu govora, mnogi od tih kodeksa bili su proglašeni neustavnima. Pokušaj da se govor mržnje redefinira kao oblik "borbenih riječi" i tako izuzme iz zaštite koju jamči Prvi amandman u većini se slučajeva pokazao neuspješnim s obzirom na to da taj pravni koncept treba zadovoljiti stroge kriterije kategorije uvrede izrečene u specifičnom kontekstu i usmjerene na sasvim određenu osobu. Mnogo se uspješnijom pokazala politika javnog prozivanja kao rasista, seksista, homofoba ili ksenofoba onih koji se koriste derogativnim riječima. Kako je opsjednutost politički korektnim govorom rasla, a posljedice takva prozivanja mogle su završiti i gubitkom radnog mjesta, sama je ta politika došla na zao glas. "Prvi put u američkoj povijesti", sa žaljenjem je zaključio novinar i pisac Christopher Hitchens, "oni koji se bore za zaštitu prava, bore se i za ograničavanje slobode govora".

Druga fronta sukoba: obrazovanje

Drugu frontu predstavljale su politike obrazovanja. Glavno je pitanje bilo trebaju li srednjoškolci i studenti biti izloženi isključivo etabliranom kanonu zapadnog mišljenja i umjetničkog stvaralaštva koji izražava dominaciju "mrtvih bijelih muškaraca" ili taj kanon treba proširiti tako da uključi i djela koja izražavaju perspektivu i doprinos manjinskih skupina. Ta se agenda poklopila s agendom povijesnog revizionizma kojom se željelo upozoriti da povijest američke republike i zapadne civilizacije općenito nije samo priča o napretku razuma, demokracije, slobode i jednakosti, nego i povijest kolonijalnog izrabljivanja, ropstva, podređenosti žena, antisemitizma, vjerske netolerancije i nasilničke ksenofobije. Taj je projekt rezultirao otvaranjem afroameričkih, ženskih/rodnih i postkolonijalnih studija na brojnim američkim sveučilištima. Konzervativni intelektualci, poput Kegana i Blooma, zauzimali su se za očuvanje tradicionalnih programa obrazovanja zato što ti programi inzistiraju na čitanju djela univerzalnog značenja, a ne djela partikularnih – ženskih, afroameričkih, homoseksualnih – preokupacija, te zato što je čitanje klasika nužno za očuvanje demokratske svijesti i ideje zajedničkog građanstva na kojima se američka republika temelji. Ostavimo li postrance poprilično neuvjerljive konzervativne argumente, politička korektnost je i u sferi obrazovanja pokazala svoju tamnu stranu. Studenti humanističkih studija stjecali su primaran uvid u klasike kroz prizmu postmoderne ili postkolonijalne kritike, a sve su manje čitali sama klasična dijela. Mnogo su bizarniji bili zahtjevi zagovornika političke korektnosti da se

cenzuriraju ili izmijene oni dijelovi tradicionalnih bajki, školskih predstava i priča koji bi mogli biti uvredljivi ili stvarati predrasude kod djece, te da se iz literature izbace oni naslovi koji, poput Shakespeareova *Mletačkog trgovca*, prikazuju manjine u ružnom svjetlu.

Posljednji čavao na lijes političke korektnosti nisu zabili njezini konzervativni protivnici u kulturnom ratu, nego liberalni satiričari kroz serije i emisije poput *Simpsons*, *South Park* i *Politically Incorrect*

Posljednji čavao na lijes političke korektnosti kao progresivnoga političkog projekta nisu zabili njezini konzervativni protivnici u kulturnom ratu, nego liberalni satiričari kroz serije i emisije poput *Simpsons*, *South Park* i *Politically Incorrect*. Ismijavajući političku korektnost, oni su razotkrili kako je posrijedi samoporažavajuća ideja koja se – poput slike Dorian Gray – pretvorila u svoju ružnu i monstroznu suprotnost.

■